Yuva Sanshodhak Scheme

(Young Researcher Scheme)

Research Project

Presented by

Roja Balasaheb Chawre

(Savitribai Phule Pune University)

On

"The Government of India and Women Empowerment at National Level "

Organized by

Research Monitoring Committee

Modern College of Arts, Science and Commerce Pune , India.

(Savitribai Phule Pune University)

20th February 2018

Left blank for purpose

भारत सरकार आणि महिला सबलीकरण

"महिला सबलीकरण म्हणजे मानवी व्यवहारांच्या सर्वच पातळींवर स्त्रियांना पुरुषांच्या बरोबरीने संधी उपलब्ध करून देणे अपेक्षित आहे." शासनाने 1994 मध्ये पहिले महिला धोरण जाहीर केले. तसेच या धोरणाची योग्य ती अंमलबजावणी करण्यासाठी 7 मे 2013 रोजी महिला व बालविकास अध्यक्षतेखाली समिती स्थापन केली. महिला धोरण जाहीर करून सबलीकरणाला सुरुवात झाली. भारताचे पहिले पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू म्हणतात, "आपण आपल्या स्त्रियांच्या स्थितीकडे पाहून आपण आपल्या राष्ट्राची स्थिती सांगू शकतो." यावरून महिला सबलीकरणाची गरज लक्षात येते. भारतात महिलांना आदिशक्तीचे रूप म्हणून पुरातन काळापासून पूजनीय मानले गेलेले आहे. मात्र, त्यांना दुय्यम स्थान दिले जाते. त्यांचे अधिकार व विकास यांपासून त्यांना पूर्णपणे

दूर केले जाते. तरी सुद्धा येथे स्त्री-पुरुष समानतेविषयी बोलले जाते. प्रत्येक यशस्वी पुरुषाच्या मागे एका स्त्रीचा सहभाग असतो. राजमाता जिजाऊ यांच्यामुळे संस्कारमूर्ती छत्रपती शिवाजी महाराज घडले. सावित्रीबाई फुले यांची साथ मिळाली म्हणून जोतिबा फुले महात्मा झाले. तसेच कौशल्यानंदन श्रीराम व अंजनीपुत्र हनुमान अशाप्रकारे स्त्रियांच्या संस्कारांचा आविष्कार आहेत. स्त्री सृजनशील आहे. कारण निसर्गाने निर्मितीचा अधिकार स्त्रियांना दिला आहे. त्यामुळे महिला या देशाचे भविष्य ठरवणारी शक्ती आहे. तसेच इसवी सन 1975 हे वर्ष "आंतरराष्ट्रीय महिला वर्ष" म्हणून साजरे केले गेले. तसेच भारतानेही 2001 हे वर्ष "महिला सबलीकरण वर्ष" म्हणून जाहीर केले.

"महिला सबलीकरण म्हणजे पुरुषांना हिणवणे किंवा त्यांच्यापेक्षा श्रेष्ठता सिद्ध करणे असे नव्हे, तर महिलांना त्यांच्या नैसर्गिक गुणधर्म, क्षमता, परंपरा यांच्यासह समानतेने वागवणे होय." असा विचारप्रवाह समाजात प्रस्थापित झाला तर खऱ्या अर्थाने महिलांचे सबलीकरण होईल.

भारत सरकारने महिला सबलीकरणासाठी राबवलेल्या उपाययोजना पुढीप्रमाणे :-

1)महिला समृद्धी योजना.

2) इंदिरा महिला योजना.

3) राष्ट्रीय महिला कोष.

4) प्रशिक्षण आणि रोजगार कार्यक्रम.

महाराष्ट्र शासनामार्फत राबविल्या जाणाऱ्या योजना:-

- एकात्मिक बाल संरक्षण योजना.
- इंदिरा गांधी मातृत्व सहकार्य योजना.
- नॅशनल मिशन फॉर एम्पॉवरमेंट ऑफ वुमन.

- उज्वला.

- स्वाधार.

- अहिल्याबाई होळकर योजना.

- सावित्रीबाई फुले दत्तक पालक योजना.

- सबला.

गेल्या काही वर्षात केंद्र सरकारने महिलांवर लक्ष केंद्रीत करत अनेक योजना आणल्या असून त्यांना योग्य सामाजिक प्रतिष्ठा मिळवून देण्याचे आणि कमाईचे मार्ग निश्चित करण्याचे त्यांचे उद्दिष्ट आहे. भारतीय समाजाचा भूतकाळ लैंगिक विषमतेच्या भूमिकेने भरलेला असल्याने प्रत्येक स्तरावर समानता आणणे, महिलांचे सक्षमीकरण करणे आणि बाल शिक्षण उंचावणे यासाठी सरकार पुढे आले आहे.

भारतातील महिला सबलीकरण योजनांची यादी पुढीलप्रमाणे आहे.

1. बेटी बचाओ बेटी पढाओ योजना

हरयाणामध्ये 22nd जानेवारी 2015 रोजी पंतप्रधानांच्या हस्ते सुरू करण्यात आलेल्या बेटी बचाओ बेटी पढाओ योजनेत मुलींचे अस्तित्व, संरक्षण आणि शिक्षणाची हमी देण्यात आली आहे. गेल्या काही वर्षांपासून घटत चाललेल्या लिंग गुणोत्तराच्या समस्या सोडवणे, सामाजिक जागरूकता निर्माण करणे आणि मुलींसाठी विकसित कल्याणकारी सेवांची कार्यक्षमता वाढविणे हा या योजनेचा उद्देश आहे.

या योजनेचे लाभार्थी कोण आहेत?

बेटी बचाओ बेटी पढाओ योजना संपूर्ण देशासाठी लागू आहे. तथापि, जास्तीत जास्त पोहोच सुनिश्चित करण्यासाठी, ही योजना 3 गटांमध्ये विभागली आहे. हे आहेत -

प्राथमिक गट (तरुण आणि विवाहित जोडप्यांना, गरोदर माता आणि पालक)

दुय्यम गट (भारतातील तरुण, पौगंडावस्थेतील, सासरी, डॉक्टर, खासगी रुग्णालये, नर्सिंग होम्स, निदान केंद्रे)

तृतीय गट (देशातील सामान्य लोक, धार्मिक नेते, स्वयंसेवी संस्था, आघाडीचे कार्यकर्ते, अधिकारी, मीडिया आणि महिला बचत गट क्षेत्र)

2. कार्यरत महिला वसतिगृह

नोकरदार महिलांसाठी सुरक्षित निवास आणि पर्यावरणाला प्रोत्साहन देण्यासाठी आणि त्यांच्या मुलांसाठी डेकेअर सुविधा प्रदान करण्यासाठी, केंद्र सरकारने 'वर्किंग वुमन हॉस्टेल योजना' सुरू केली आहे. या महिला सबलीकरण योजनेच्या माध्यमातून शासनाकडून बांधकाम व नवीन वसतिगृहाच्या इमारतींसाठी अनुदान व भाड्याच्या जागेत सध्याच्या इमारतीचा विस्तार करण्यात येतो.

3. वन स्टॉप सेंटर योजना

भारतातील महिला सक्षमीकरण योजनांच्या यादीत पुढे वन स्टॉप सेंटर योजना येते. ही केंद्र पुरस्कृत योजना असून निर्भया फंडाच्या माध्यमातून हा निधी दिला जातो. राज्य सरकारांना सार्वजनिक आणि खाजगी ठिकाणी हिंसाचारग्रस्त (ॲसिड हल्ले, बलात्कार आणि लैंगिक छळ यांसारख्या लिंग-आधारित) महिलांच्या संरक्षणासाठी 100% केंद्रीय मदत मिळते. या योजनेमुळे आपत्कालीन (मेडिकल), कायदेशीर मदत आणि समुपदेशन, महिलांवरील सर्व प्रकारच्या हिंसाचाराचा सामना करण्यासाठी एकाच छताखाली बिगर आपत्कालीन सेवा सुविधा उपलब्ध होत आहे.

4. महिला हेल्पलाईन योजना

महिला सक्षमीकरणासाठी महिला हेल्पलाईन योजना ही एक सरकारी योजना आहे. या योजनेचा उद्देश खासगी किंवा सार्वजनिक ठिकाणी हिंसाचारग्रस्त महिलांना 24x7 आपत्कालीन प्रतिसाद देण्याचा आहे. महिला हेल्पलाईन क्रमांकांचे सार्वत्रिकीकरण प्रत्येक राज्य आणि केंद्रशासित प्रदेशामध्ये एक टोल फ्री क्रमांक (181) द्वारे केले गेले आहे जे देशभरातील महिलांना तातडीने सहाय्य करते. तसेच ही योजना महिला सक्षमीकरण योजना आणि कार्यक्रमांबाबत जनजागृती करते.

5. महिला ई-हाट

महिला आणि बालविकास मंत्रालयाने महिला ई-हाट हा उपक्रम सुरू केला आहे. भारतातील महिला सक्षमीकरण योजनांपैकी ही एक योजना आहे जी महिला उद्योजकांना तंत्रज्ञानाचा वापर करण्याची संधी प्रदान करते आणि त्यांची उत्पादने (निर्मित / उत्पादित / विक्री) ऑनलाइन प्लॅटफॉर्मवर सादर करते.

केवळ मोबाईल आणि इंटरनेट कनेक्शनच्या माध्यमातून महिला उद्योजक आपल्या उत्पादनांचे वर्णन आणि छायाचित्रांसह प्रदर्शन करू शकतात. येथे, खरेदीदार ईमेल किंवा इतर कोणत्याही माध्यमाद्वारे विक्रेत्यांना दूरध्वनीद्वारे, शारीरिकरित्या देखील पोहोचू शकतात. उत्पादनांच्या यादीत कपडे, फॅशन ॲक्सेसरीज, कुंभारकामविषयक, बॉक्स, घर सजावट, खेळणी

आणि इतर अनेक गोष्टी समाविष्ट असू शकतात. हा उपक्रम ‘मेक इन इंडिया’ कार्यक्रमाला ऑनलाईन व्यासपीठाद्वारे पाठिंबा देतो.

6. महिला पोलीस स्वयंसेवक

केंद्रीय महिला व बालविकास मंत्रालयाने गृहखात्यांसह सर्व राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये महिला पोलिस स्वयंसेवक योजना सुरू केली. केंद्र सरकार पुरस्कृत या योजनेचा उद्देश पोलिस प्रशासन आणि स्थानिक समुदाय यांच्यात एक दुवा तयार करणे हा आहे जेणेकरून गुन्हे प्रकरणांवर पोलिसांचा संपर्क सुनिश्चित होईल. ही योजना सुरक्षित स्त्री-अनुकूल वातावरण निर्माण करण्याचे काम करते आणि महिलांना पोलीस दलात सामील होण्यास प्रोत्साहन देते.

7. STEP चरण (महिलांसाठी प्रशिक्षण आणि रोजगार कार्यक्रम समर्थन)

भारतातील सर्वात प्रभावी महिला सक्षमीकरण योजनांपैकी एक म्हणजे स्टेप (महिलांसाठी प्रशिक्षण आणि रोजगार कार्यक्रमाला पाठिंबा). कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देण्यासाठी आणि महिलांना रोजगार मिळवून देण्याचे आश् वासन देण्यासाठी हा उपक्रम सुरू करण्यात आला होता. सरकार पुरस्कृत ही योजना प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करण्यासाठी संस्था आणि संघटनांना अनुदान देते.

8. SWADHAR Greh

भारतात महिला सबलीकरणासाठी सुरू करण्यात आलेल्या सरकारी योजनांपैकी एक असलेल्या 'SWADHAR Greh' या योजनेचा उद्देश निवारा, अन्न, वस्त्र, सामाजिक, आर्थिक आणि आरोग्य सुरक्षा प्रदान करणे हा आहे. ही योजना महिलांना कायदेशीर मदत करते आणि समाजात पुनर्संचयित करण्यासाठी पुढाकार घेण्यास मदत करते.

9. महिला शक्ती केंद्रे (एमएसके)

भारतातील आणखी एक लोकप्रिय महिला सबलीकरण योजना म्हणजे महिला शक्ती केंद्र. महिलांना कौशल्य विकसित करण्यासाठी, रोजगाराच्या संधी निर्माण करण्यासाठी आणि डिजिटल साक्षरतेत वाढ करण्यासाठी वन-स्टॉप कन्व्हर्जंट सपोर्ट सेवा प्रदान करणे हा यामागचा उद्देश आहे. राष्ट्रीय स्तर, राज्य स्तर, जिल्हा स्तर अशा अनेक स्तरांवर ही योजना कार्यरत आहे. 920 महिला शक्ती केंद्रे स्थापन करून 115 अति मागास जिल्ह्यांना सामावून घेण्याचा सरकारचा विचार आहे.

10. राजीव गांधी राष्ट्रीय क्रेच योजना

सरकारने नोकरदार आईच्या मुलांसाठी राष्ट्रीय क्रेच योजना आणली आहे. या योजनेमुळे मुलांना डेकेअर सुविधा मिळतात आणि मुलांच्या आरोग्य आणि पोषणाची स्थिती सुधारण्याची हमी मिळते. तसेच, ही महिला

सक्षमीकरण योजना मुलांच्या शारीरिक, सामाजिक आणि सर्वांगीण विकासाला प्रोत्साहन देते आणि पालकांना बालसंगोपन पद्धती किंवा तंत्र वाढविण्यासाठी शिक्षित करते.

निष्कर्ष:

भारतात महिला सक्षमीकरणाच्या विविध योजना सुरू झाल्याने महिलांना अनेक प्रकारे फायदा झाला आहे.

महिलांना सामाजिक सुरक्षा मिळवून देण्यात यश आले आहे.

ते कौशल्य विकास आणि इतरांशी संबंधित प्रगत प्रशिक्षण मिळवू शकतात आणि कमाईच्या संधी वाढवू शकतात.

महिला त्यांच्या समस्या अधिक मुक्तपणे आणि त्वरीत सरकार किंवा स्थानिक संबंधित अधिकार्यांना संबोधित करू शकता.

कार्यरत माता आता आपल्या मुलांना डे-केअर सुविधांमध्ये ठेवून त्यांच्या मुलांची योग्य काळजी घेऊ शकतात. त्यामुळे त्यांना कुटुंबासाठी नोकरी/ केअरर्सशी तडजोड करण्याची गरज नाही.

ते घरापासून दूर प्रतिष्ठित राहणीमान (सरकारी वसतिगृहात) याची खात्री करू शकतात.

आता तुम्हाला भारतातील विविध सरकार समर्थित महिला सबलीकरण योजना आणि त्यांचे फायदे माहित असल्याने, त्यापैकी कोणत्याही (आपल्या गरजेनुसार) समाजात एक सुशिक्षित आणि सशक्त महिला म्हणून स्वतःला स्थापित करा.